

1 JOHDANTO

1.1 Vapaa-ajattelun ihanne

Vapaa-ajattelijoina kutsuttiin keskiajan lopulla ihmisiä, joiden ajattelu oli riippumatonta uskonnosta ja uskonnollisista yhteisöistä. Vapaa-ajattelijat nojautuivat siis kokemukseen ja järkipäätelyyn sekä omaan ymmärrykseen.

Nykyisin vapaa-ajattelu määritellään katsomukseksi, jolle on tunnusomaista järkipäätely, avoimuus uusille, perustelluille näkemyksille ja kyky jatkuvaan uudistumiseen. Vapaa-ajattelu arvostaa järjen vapaata käyttöä sekä tieteellistä ajattelua. Vapaa-ajattelijat eivät luota mihinkään muuhun kuin sellaiseen mikä on älyllisesti perusteltua. W. K. Clifford onkin todennut: aina ja kaikkialla on väärin uskoa mihinkään riittämättömin perustein.

Lisäksi vapaa-ajatteluun liittyy pyrkimys taistella henkistä urautumista ja auktoriteettiä vastaan.

Vapaa-ajattelijat edustavat maassamme sekulaarhumanismia, joka on naturalistinen, ei-teistinen ja eettinen elämäntapa.

Vapaa-ajattelijain liitto hyväksyy edelleen entisen puheenjohtajansa Väinö Voipion määritelmän vapaa-ajattelijasta: "Vapaa-ajattelijaksi on henkilö, joka luodessaan elämäntapastaan pyrkii pysyvästi tarkistamaan ajattelunsa perusteita antamatta auktoriteettiuskon sanella käsityksiään, pitämyksiään ja ohjeitaan. Hän pyrkii vapautumaan ennakkoluuloista, jotka kahlehtivat henkeämme ja pitävät silmämme sokeina. Historiallisesti ottaen on vapaa-ajattelijain tehtävänä ollut ja on yhä edelleen erityisesti uskontojen kriittinen tarkastelu, ihmisten uskontosidonnaisuudesta vapauttaminen ja täyden uskonnon- ja ajatuksenvapauden vaatiminen."

Vapaa-ajattelijat myöntävät, että aina tulee olemaan asioita, joita ihmisjärki ei asianomaisella hetkellä kykene käsittämään. Emme kuitenkaan katso, että olisi olemassa jokin "korkeampi" tietämisen laji (esim. meditaatio, henkilökohtaiset kokemukset ja elämykset, ns. vanhat pyhät kirjat jne.), jonka avulla voitaisiin saada selville tieteeltä ja järkipäätelyltä salattuja totuuksia. Tätä ratkaisua tukee se havainto, että moniin kysymyksiin, joita aiemmin peitti metafysiikan sumu, voidaan nyt vastata täsmällisesti käyttämällä objektiivisiä menetelmiä.

Vapaa-ajattelun ihanteeseen kuuluu totuudenrakkaus, joka ei hyväksy mitään päätelmää suuremmalla varmuudella kuin mihin tämän perustana olevat todisteet oikeuttavat.

1.2 Vapaa-ajattelijaliike

Vapaa-ajattelijain liitto on osa kansainvälistä vapaa-ajattelijain-, humanisti-, sekularisti-, ateisti- ja rationalistiliikettä. Liitto on poliittisesti ja kaupallisesti sitoutumaton ja riippumaton järjestö.

Liitto on uskonottomien ja yleensä uskontokuntiin kuulumattomien ihmisten etu-, oikeusturva- ja kulttuurijärjestö.

Liitto toimii uskonottomien yhteiskunnallisen ja oikeudellisen aseman parantamiseksi tekemällä aloitteita valtiovalle ja kunnille ja toimimalla uskonottomien puolestapuhujana julkisessa keskustelussa. Vapaa-ajattelijain liitto pyrkii vakiinnuttamaan asemansa uskonottomien edunvalvojana.

Liitto ja sen kaikki jäsenjärjestöt antavat tietoja uskonottomien ihmisten oikeuksista ja velvollisuuksista sekä avustavat heitä uskonottomaan tapakulttuuriin liittyvissä siviilitavoissa kuten nimenannossa, aikuistumisessa, avioliiton solmimisessa ja hautajaisten järjestämisessä.

1.3 Aatteelliset perustavoitteet

Vapaa-ajattelijain liiton aatteellisena päätavoitteena on tieteellisen - kokemukseen ja järjen käyttöön perustuvan - maailmankatsomuksen levittäminen ja yleistäminen. Maailmankatsomus on jäsenelty kokonaiskäsitys luonnosta, yhteiskunnasta ja ihmisestä (maailmankuva). Lisäksi siihen sisältyy käsitys tiedon luonteesta ja saavuttamisesta (tietoteoria) sekä käsitys hyvästä elämästä ja elämän tarkoituksesta (arvoteoria).

Tieteellinen maailmankatsomus on silloin, kun maailmankuva pohjautuu sille mitä tiede kertoo maailmasta ja tietoteoria sekä arvoteoria ovat filosofisesti perusteltuja. Tieteellinen maailmankatsomus on kaikilta osilta tieteen ihanteita kunnioittava (avoimuus, kriittisyys, itsekorjaavuus) ja siihen kuuluu tietoteoreettinen näkemys, että tieteellinen metodi on paras ja luotettavin menetelmä maailmaa koskevan tiedon hankkimiseksi.

Tieteellinen maailmankatsomuksen epädogmaattisuus ja kriittisen metodin kunnioitus erottaa sen uskonnollisista, mystisistä, okkulttisista ja näennäistieteellisistä maailmankatsomuksista.

Vapaa-ajattelu hyväksyy järjen valta-aseman ja pyrkii esittelemään sellaista ajattelua ja etiikkaa, joka nojaa kokemukseen ja on riippumatonta auktoriteeteista ja uskonkappaleista. Järjen valta-aseman hyväksyminen ei merkitse kuitenkaan tunteiden suuren merkityksen kieltämistä ihmiselämässä.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä vain tiedeyhteisössä tapahtuva, tieteellisiä menetelmiä noudattava julkinen järjen käyttö voi antaa takeita siitä, että virheistä ja erehdyksistä opitaan ja että totuutta lähestytään. Vain tieteelliseen tiedonhankintamenetelmään sisältyy vaatimuksia todellisuutta koskevien väitteiden perustelemiselle ja näiden väitteiden koettelemiselle.

Etiikan tulee kasvaa inhimillisistä tarpeista ja eduista. Hyvä ja paha, oikea ja väärä eivät ole mitään ihmisten kokemuksista riippumatonta tai ihmiselämän ulkopuolelta tullutta. Moraalin perusta on ihmisten kokemuksissa, tarpeissa ja yhteiselämän vaatimuksissa.

Vapaa-ajattelijat haluavat edistää kriittiselle älylle perustuvaa etiikkaa. Se lähtee siitä, että viime kädessä ihminen itse on se mittapuu, joka ratkaisee käsitykset arvojen ja normien oikeutuksesta. Vapaa-ajattelijat tarjoavat uskonnollisperusteiselle moraalille vaihtoehdoksi humanistisen etiikan, joka on uskonnollista etiikkaa joustavampi ja suvaitsevampi sekä rationaalisemmin perusteltu.

Vapaa-ajattelijat kannattavat tieteellistä asennoitumista maailmaan ja elämään. Tieteen tulokset tarkentuvat ja muuttuvat, mutta tieteellinen asennoituminen on pysyvää. Se on uskonnollisen, maagisen ja näennäistieteellisen asennoitumistavan vastakohta. Tieteellinen asennoituminen merkitsee sitoutumista tutkimuksen, logiikan ja näytön järkiperaisten menetelmien käyttöön. Samalla se merkitsee sellaisen ajatuksen hylkäämistä, että olisi olemassa järkiperaisen, diskursiivisen (erittelevän, loogisesti etenevän) ajattelun ohittavia oikoteitä todellisuuden tiedostamiseen. Intuitiolla (sisäinen oivallus) voi olla tärkeä merkitys uusien ajatusten keksimisessä mutta intuitio ei sinänsä riitä totuuden kriteeriksi eli arvosteluperusteeksi.

Vapaa-ajattelijat eivät kuitenkaan kannata tietoisuskooa. Tiede ei ratkaise arvokysymyksiä. Tiedon kasvuun tulee aina liittyä elämän päämääriä koskevaa viisauden kasvua, jotta saavutettua tietoa käytettäisiin oikein. Jälkimoderni maailma tarvitsee avointa keskustelua arvoista ja tavoitteista.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä ihmiselämällä on merkitystä, koska me luomme ja kehitämme tulevaisuuttamme. Tavoitteenamme on hyvä elämä tässä ja nyt. Ihmisten on mahdollista elää merkityksellistä ja täyttää elämää sekä itseään varten että palvellakseen kanssaihmissiään. Ihmiset ovat yksin vastuussa unelmiensa maailman toteuttamisesta. Taivaalla ei ole korvia kuulla eikä kättä auttaa. Mikään kohtalo, jumaluus, tähdet tai geenit (sosiobiologia) ei määrää ihmisen sosiaalista toimintaa. Ihmisen historian todellinen vaikuttava tekijä on luonnonlakien asettamien mahdollisuuksien puitteissa ihminen itse.

1.4 Yhteiskunnalliset perustavoitteet

Vapaa-ajattelijain liiton yhteiskunnallisena päätavoitteena on valtion ja kirkon erottaminen. Se merkitsee kaikkien uskonnollisten yhdyskuntien julkisoikeudellisen aseman lakkauttamista ja täyden katsomusvapauden toteuttamista Suomessa.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä valtion on oltava oikeudellisesti mihinkään uskontoon sitoutumaton. Kannatamme moniarvoista ja -kulttuurista yhteiskuntaa. Siinä julkinen valta on puolueeton eri maailmankatsomuksiin ja elämänasenteisiin nähden mutta kannustaa kansalaisia olemaan aktiivisia ja itsenäisiä maailman- ja elämäkatsomuksellisten kysymysten suhteen.

Erilaisten maailmankatsomusten on voitava vapaasti kilpailla keskenään samoin ehdoin ilman, että julkinen valta asettaa niitä keskenään millään tavoin eriarvoiseen asemaan. Erityisesti on huomattava, että eri- tai etuoikeuksien antaminen yhdelle katsomukselle on samalla muiden katsomusten syrjintää.

Tällaisen tilan saavuttamiseksi koko lainsäädäntö on sekularisoitava ja tällä tavalla saatettava sopusointuun Suomen hyväksyminen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa.

Moniarvoisessa ja -kulttuurisessa yhteiskunnassa julkisen vallan tulee myös taloudellisin toimenpitein tukea sitä, että eri katsomusryhmiä edustavat etujärjestöt selviytyvät tehtävistään etu- ja oikeusturvajärjestöinä.

1.5 Kulttuuriset perustavoitteet

Vapaa-ajattelijain liitto jäsenyhdistyksineen hoitaa monia yhteiskunnallisia tehtäviä ja harjoittaa laajaa sivistystoimintaa. Liiton julkaisema aikakauslehti, Vapaa Ajattelija, on merkittävä uskonnoton kulttuurin foorumi Suomessa.

Kristillinen yhtenäiskulttuuri maassamme murtui kauan sitten. Elämme monikulttuurisessa maassa. Vapaa-ajattelijain liiton tehtävänä on kehittää uskonnotonta kulttuuria sen kaikissa muodoissa.

Erityisesti liitto pyrkii elvyttämään ja kehittämään uskonnotonta tapakulttuuria ja siihen kuuluvia siviilitapoja. Liitto jakaa tietoa uskonottomien nimenantojuhlien järjestämisestä, aikuistumiskoulutuksesta ja -juhlasta, siviiliavioliitosta sekä uskonottomista hautajaisista. Useat liiton jäsenyhdistykset tarjoavat puhujapalvelua nimenantojuhliin ja uskonnotomiin hautajaisiin. Yhdistykset myös ylläpitävät yhteensä seitsemää (1993) vapaa-ajattelijahautausmaata. Liitto puolestaan kustantaa vapaa-ajattelijain onnitelu- ja surunvälitteluadresseja, omia tuhkauurnia, hautakiviin kiinnitettäviä liekkimaljoja yms. uskonnottomaan kulttuuriin liittyviä hyödykkeitä.

Liiton ja sen jäsenyhdistysten omistama Kustannus Oy Vapaa Ajattelija Ab julkaisee vapaa-ajatuksellista ja humanistista kirjallisuutta, uskonnottomaan kulttuuriin liittyviä posti- ja onnitelukortteja, muistolausekokoelmaa yms.

Liitolla ja sen jäsenjärjestöillä on myös kurssitoimintaa.

Vapaa-ajattelijat kehittivät ulkomaisten esikuvien pohjalta elämäkatsomustieto-oppiaineen. Liitto haluaa tukea ja kehittää edelleen tätä uskonottomien omaa oppiainetta, jota opetetaan peruskouluissa ja lukioissa. Elämäkatsomustieto on saatava tunnustuksellisen, evankelis-luterilaisen uskonnon asemesta ensisijaiseksi katsomusaineeksi uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille.

Liitto haluaa säilyttää elämäkatsomustiedon selkeänä vaihtoehtona monille erilaisille, tunnustuksellisille uskonnonopetusvaihtoehdoille. Tämä on mahdollista vain, jos oikeus opetukseen rajataan uskontokuntiin kuulumattomiin oppilaisiin, kuten on asianlaita nykyisin. Pyrkimyksiä oppiaineen kristillistämiseksi tai muuntamiseksi filosofispainotteiseksi liitto vastustaa. Erityisen jyrkästi on vastustettava evankelis-luterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon yhdistämistä yhdeksi katsomusaineeksi. Yhdistämispyrkimyksen motiivina on Ruotsin katsomusopetusjärjestelmän tavoin evätä uskonnottomilta omaehtoinen, kristinuskosta riippumaton ja sen kanssa kilpaileva vaihtoehto. Mikäli koulun katsomusopetusta ei kyetä/haluta järjestää myös uskonnottomia tyydyttävällä tavalla tulisi vapaa-ajattelijoiden mielestä kaikki katsomusopetus poistaa yhteiskunnan koululaitoksesta.

Jos katsomusopetusta annetaan koulussa niin uskonnottomilla vanhemmilla on Suomen hyväksymien ja maamme oikeusjärjestykseen sisältyvien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten nojalla oikeus saada lapsilleen sellaista moraaliopetusta, joka on yhdenmukaista vanhempien oman katsomuksen kanssa. Koulun katsomusopetuksen laadusta päättäminen ei siis kuulu kouluviranomaisille, vaan oppilaiden vanhemmille. Erityisesti elämäkatsomustiedon osalta liitto katsoo, että oppiaineen väljänä viitekehyksenä tulee olla sekulaari, aatteellinen humanismi.

Yhdessä muiden järjestöjen, kuten Suomen Humanistiliiton, Prometheus-leirin tuen, Parasta Lapsille yhdistyksen ja Prometheus- seuran kanssa, Vapaa-ajattelijain liitto kehittää elämäkatsomustieto- ja Prometheus-leiritoimintaa. Tavoitteena on, että yhä useampi nuori kiinnostuisi aikuistumiskursseista ja -juhlasta. Liitto myös tukee taloudellisesti tällaista leiritoimintaa.

Liiton jäsenyhdistysten omien vapaa-ajattelijahautausmaiden ohella liitto vaatii lisää vaihtoehtoja hautausmaahan ja hautauskulttuuriin yleensä. Kunnallisesta, katsomuksellisesti sitoutumattomasta hautausmaasta on kehitettävä vaihtoehto kaikille sitä haluaville ihmisille. Liitto tukee edelleen uusien vapaa-ajattelijahautausmaiden perustamista.

Vapaa-ajattelijain liitto edistää myös erilaisten kevennettyjen hautausvaihtoehtojen leviämistä. Tällaisia ovat esimerkiksi muistolehdot sekä merihautaus.

Myös krematoriotoiminnassa seurakunnalliselle ja kristilliselle palvelulle on taattava joko kunnallinen tai yksityinen, katsomuksellisesti sitoutumaton, vaihtoehto. Asia on tärkeä vapaa-ajattelijoiden, sillä me toimimme tuhkauskulttuurin uudelleen Suomeen. Vaikka vapaa-ajattelijoiden ei ole mitään arkkuhautausmaasta vastaan, voidaan sanoa, että vapaa-ajattelijat ovat aina suosineet tuhkausta ekologisin, hygieenisin ja taloudellisin perustein.

2 Tavoitteena sekulaari yhteiskunta

2.1 Valtio, kirkko ja vakaumuksenvapaus

Yhteiskunta on sekulaari, kun kirkkojen etu- ja erioikeudet on poistettu ja niillä ei ole hallitsevaa asemaa yhteiskunnassa. Vapaa-ajattelijoiden mielestä valtion tulee olla oikeudellisesti sitoutumaton ja puolueeton suhteessa eri maailmankatsomuksiin ja elämänasenteisiin.

Tavoitteena on, että yhteiskunnassa vallitsee täydellinen vakaumuksen- ja omantunnonvapaus. Vakaumuksen- ja omantunnonvapauden aineksia ovat sekä yksilön sisäinen ajatuksenvapaus että tietty oikeus toimia vakaumuksensa mukaisesti. Näistä jälkimmäinen on edellisen konkreettisen toteutumisen edellytys. Ihmisen vapaus myös toimia vakaumuksensa mukaisesti on kaikkien vapauksien olennainen osatekijä.

Kaikki vakaumuksenvapauden rajoitukset on voitava selkeästi perustella vetoamalla toisten yksilöiden oikeuksien turvaamiseen tai yksilön oikeudet ohittavaan yhteiskunnan kokonaisuuteen. Epämääräiset viittaukset esimerkiksi yhteiskunnan moraaliin eivät riitä perusteiksi rajoittaa yksilön vakaumuksenvapautta.

Yksilön vakaumuksenvapaus toteutuu usein yhteisöjen kautta, ja yhteisöön kohdistuva toimenpide voi loukata yksilön oikeuksia. Tämän takia vakaumuksenvapauden on tulkittava kattavan myös yhteisöt. Yhteisöjen vakaumuksenvapautteen kuuluu oikeus vakaumuksen mukaiseen toimintaan ja opetukseen, oikeus päättää yhteisön vakaumuksellisista ja opillisista kysymyksistä sekä oikeus päättää yhteisön taloudellisista ja hallinnollisista kysymyksistä.

Vakaumuksen- ja omantunnonvapauden erityiskysymys on uskonnonvapaus. Vapaa-ajattelijoiden mielestä uskonnonvapautteen kuuluu sekä vapaus uskontoon, että vapaus uskonnosta (ateisminvapaus). Vapaus uskontoon pitää sisällään oikeuden uskonnolliseen maailmankatsomukseen ja vapauden kuulua sekä toimia uskonnollisessa yhteisössä sen edustaman uskonnon oppien mukaisesti. Vapautteen uskonnosta kuuluu vapaus olla uskomatta ja toimimatta uskonnon oppien mukaisesti. Oikeus ei-uskonnolliseen vakaumukseseen ja toiminta sen puolesta on osa vakaumuksen- ja omantunnonvapautta.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä sekä vakaumuksen- ja omantunnonvapauden että uskonnonvapauden täydellisen toteutumisen pahin este maassamme on valtiokirkkojärjestelmä.

Kahdella maamme valtiokirkolla ja niiden opeilla on yhteiskunnassamme sellainen erityisasema, jota on pidettävä muiden katsomusyhteisöjen sekä muiden vakaumusten syrjintänä. Etuoikeutetun aseman ja vakaumuksen- sekä uskonnonvapauden välillä on selvä, periaatteellinen ristiriita. Tämän takia valtiokirkot on erotettava valtiosta. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen ortodoksisen kirkkokunnan erityisasema ja niiden erioikeudet on kumottava. Kaikkien uskonnollisten yhdyskuntien julkisoikeudellinen asema on lakkautettava. Kaikki katsomusyhteisöt on saatettava keskenään oikeudellisesti samanarvoiseen asemaan. Mistään katsomusyhteisöstä ei pidä erikseen säätää lailla.

Vapaa-ajattelijat korostavat, että valtion ja kirkon ero ei yksin riitä takaamaan vakaumuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden toteutumista. Se on kuitenkin välttämätön vaihe näiden vapauksien edistämiseksi.

Vastaisuudessa millekään uskonnolle, vakaumukselle tai ideologialle ei tule antaa virallista ja hallitsevaa asemaa valtiossa. Tällainen johtaisi suosintaan ja syrjintään, siis kansalaisten yhdenvertaisuuden ja vakaumuksen-, omantunnon- sekä uskonnonvapauden loukkaamiseen.

2.2 Sekulaari lainsäädäntö

Valtion tulee olla oikeudellisesti mihinkään vakaumukseen tai uskontoon sitoutumaton. Tämän takia tarvitaan Suomen lainsäädännön sekularisointia.

Perustuslaeista on poistettava Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa koskevat säännökset. Ne yleiset puitteet, jotka lainsäädäntö asettaa uskonnollisten yhteisöjen toiminnalle, on säädettävä tavallisella lailla. Säännökset tulee sisällyttää uskonnonvapauslakiin. Nykyinen, erillinen kirkkolaki on kumottava.

Perustuslain 8 §:ään on tehtävä negatiivista uskonnonvapautta (vapaus uskonnosta) ja ei-uskonnollisen vakaumuksen oikeutta koskevat lisäykset. Vielä parempi olisi uudistaa koko hallitusmuoto Perusoikeuskomitean mietinnössä (komiteamietintö 1992:3) esitetyllä tavalla. Vapaaajattelijain Liitto kannattaa komitean esitystä hallitusmuodon 11. pykäläksi (uskonnon- ja vakaumuksen vapaus).

Sekularisoimalla lainsäädäntöä se saatetaan sopusointuun Suomen hyväksymien ihmisoikeusasiakirjojen kanssa.

Valtion ja kirkon ero merkitsee kokonaisvaltaista muutosta lainsäädännössä. Kirkon oikeudelliset siteet valtionhallintoon katkeavat. Kirkko ei enää saa rahoittaa toimintaansa pakkomaksujen eli verotuksen avulla. Väestökirjanpito siirtyy valtion rekisteritoimistoille. Valtiopäiväjumalanpalvelukset poistuvat virallisista juhlaohjelmista. Valtio ei enää rahoita piispojen ja tuomiokapitulien henkilöstön palkkausta.

Sikäli kun puolustusvoimat, vankilat yms. haluavat järjestää uskonnollista toimintaa ja vastaavasti muuta katsomuksellista toimintaa tai palvelua, vastuu tällaisen toiminnan järjestämisestä siirtyy valtiolta katsomusyhteisöille.

Samoin kaikki katsomuksellinen toiminta muuttuu vapaaehtoiseksi. Päävastuu hautausoimesta ja uusista hautausmaista siirtyy kirkolta kunnille. Kirkko voi keskittyä palvelemaan tälläkin saralla omia jäseniään. Mikäli halutaan, että yhteiskunnan koululaitos antaa katsomusopetusta niin tunnustuksellisen uskonnonopetuksen ensisijaisuus koululaitoksessa poistuu. Uskonto ei enää ole

pakollinen aine uskontokuntaan kuuluville oppilaille. Myöskään elämäkatsomustieto ei enää ole pakollinen aine uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille. Jumaluusopillisten tiedekuntien asema valtion yliopistoissa muuttuu: pappiskoulutus siirtyy kokonaan kirkkojen tehtäväksi. Kirkollinen kalenteri poistuu yleisestä käytöstä, eivätkä kirkon juhlapyhät nauti enää mitään erityistä lain suojaa.

Rikoslain 10 luvun 1-2 §:t (jumalanpilkka, uskonrauha) on pikaisesti kumottava haitallisina ja mielipiteen ilmaisuvapautta loukkaavina.

Uskonnonvapauslaki on uudistettava silmällä pitäen sitä, että valtiosta tulee maailmankatsomuksellisesti sitoutumaton.

Lainsäädännön on suhtauduttava yhdenvertaisesti eri vakaumuksiin. Vakaumus ei saa vaikuttaa kansalaisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Vakaumukseen perustuva syrjintä on erikseen kiellettävä ja siitä on säädettävä rangaistus. Hallitusmuodon 9 § on laajennettava koskemaan kaikkia vakaumuksia ja kaikkia katsomusyhteisöjä. Julkisia virkoja koskeva rajoitus on vahingollisena poistettava. Tässäkin suhteessa Vapaa-ajattelijain Liitto kannattaa Perusoikeuskomitean esitystä hallitusmuodon 5. pykäläksi (yhdenvertaisuussäännös).

Suomi on hyväksynyt YK:n Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja Euroopan ihmisoikeusyleissopimuksen lisäpöytäkirjoineen. Ne on saatettu valtiosisäisesti voimaan laeilla ja tulleet osaksi Suomen oikeusjärjestystä. Sopimukseen sisältyvät määräykset ovat siis laintasoisia normeja. Koska tuomioistuineläin ja laillisuusvalvojat eivät käytännössä ole tunnustaneet niille tätä asemaa, niiden asema on vahvistettava perustuslaintasoisella säädöksellä. Myös muiden sopimustasoisien ihmisoikeusasiakirjojen asema on vastaisuudessa vahvistettava samalla tavalla, kun valtio on ne hyväksynyt.

Sekulaari lainsäädäntö turvaa kaikkien laillisesti toimivien ja ihmisten perusoikeuksia kunnioittavien katsomusyhteisöjen toiminnan ja oikeudet. Eri maailmankatsomukset voivat näin kilpailla keskenään samoin ehdoin.

Vapaa-ajattelijain mielestä maahamme on perustettava perustuslain tulkitsemista varten perustuslakituomioistuin. Tämä vaatimus johtuu siitä, että nykyisen eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkinnat eivät ole johdonmukaisia, vaan riippuvat poliittisista suhdanteista. Näin on käynyt esimerkiksi Hallitusmuodon 8-9 §:ien kohdalla. On omituista, että kansanedustajista, siis itse lakien säätäjistä, koostuva perustuslakivaliokunta, myös itse tulkitsee ovatko heidän säätämänsä lait perustuslain mukaisia vai eivät.

2.3 Demokraattinen yhteiskunta

Vapaa-ajattelijat kannattavat aitoa poliittista vapautta, demokraattista, enemmistövaltaan perustuvaa päätöksentekoa, vähemmistöjen oikeuksien kunnioittamista ja laillista hallintoa. Toistaiseksi ei näytä olevan näköpiirissä demokratiaa parempaa hallitusjärjestelmää. Olennaista onkin demokratian mahdollisimman suuri toteutuminen. Korostamme myös, että enemmistövaltaa paremmin demokratiaa luonnehtii vähemmistöjen oikeuksien kunnioittaminen.

Vapaa-ajattelijat vastustavat kaikkia totalitarismin muotoja olivatpa ne uskonnollisia tai sekulaareja.

Yksilöiden on saatava nauttia perus- ja ihmisoikeuksien koko kirjosta. Demokraattisessa yhteiskunnassa on vallittava laaja vapauden kirjo: yksilön vapaudet, taiteellinen, tieteellinen ja kulttuurinen vapaus sekä taloudellinen vapaus.

Vapauden rajoitukset voivat perustua vain toisten yksilöiden oikeuksien turvaamiseen tai yksilöiden vapaudet ohittavaan yhteiskunnan kokonaisuuteen. Vapauden rajoitukset on perusteltava yksityiskohtaisesti.

Vapaa-ajattelijat vastustavat paternalismia. Paternalismi on sellaista yksilön toimintavapauteen puuttumista, joka oikeutetaan viittaamalla pakkotoimien kohteeksi joutuneen yksilön hyvinvointiin, hyvään, onnellisuuteen, etuun tai arvoihin. Yksilön hyvä ei ole mikään objektiivinen, hänen omista käsityksistään riippumaton asia, joka olisi asiantuntijoiden tai vallanpitäjien hallussa. Vapaassa yhteiskunnassa yksilöllä on jopa lupa tehdä omat virheensä niin kauan kuin hän ei vahingoita kanssaeläjiään ja kantaa täyden vastuun erehdystensä seuraamuksista.

Demokraattisessa yhteiskunnassa kansalaisilla on oikeus ilmaista mielipiteensä tekojen moraalista tuomittavuudesta, mutta nämä mielipiteet eivät oikeuta sen paremmin yksilöitä kuin yhteisöäkään pakkotoimien käyttöön.

Moniarvoinen, avoin ja demokraattinen yhteiskunta sallii kaikkien näkökantojen tulla kuulluiksi. Jokainen pyrkimys pakottaa koko yhteiskunta hyväksymään kaiken muun poissulkeva käsitys totuudesta, hurskaudesta, hyveestä tai oikeudesta loukkaa demokraattisen yhteiskunnan periaatteita ja sen jäsenten oikeuksia.

Demokraattinen yhteiskunta ei ole koskaan valmis. Sitä voidaan aina kehittää. Vapaa-ajattelijoiden mielestä päätösvaltaa tulee siirtää enemmän paikallis- ja ns. ruohonjuuritasolle, esim. kaupunginosille ja kylille. Toisaalta valtiovallan on huolehdittava esim. erilaisten valitusteiden avulla siitä, ettei paikallisella mielivallalla poljeta yksilöiden perus- ja ihmisoikeuksia.

Erilaisia kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia tulee kehittää. Esim. kansanäänestys voidaan ottaa laajempaan käyttöön sekä valtakunnan- että paikallistasolla. Tele- ja tietoteknologian kehitys yksinkertaistaa ja helpottaa suoraa päätöksentekoon osallistumista.

Myös ylikansallista hallintovaltaa on kehitettävä, sillä monet ihmiskunnan ja koko planeettamme ongelmat ovat maailmanlaajuisia. Ympäristöongelmat, ihmisten oikeuksien ja vapauksien suojaaminen, talousongelmat jne. vaativat ylikansallisten, demokraattisten ja moniarvoisten hallintovaltaorganisaatioiden kehittämistä. Niitä voidaan luoda esim. Yhdistyneiden Kansankuntien ja ETYK-prosessin puitteissa ja niillä tulee olla todellista, sitovaa valtaa.

2.4 Moniarvoinen kasvat

Vapaa-ajattelijat yhtyvät Aristoteleen tunnettuun toteamukseen, että ihminen on järjellinen, tiedonhaluinen, utelias ja oppivainen eläin, joka lähestyy omaa ihanteellista olemustaan hankkiessaan teoreettista tieteellistä tietoa maailmasta ja käytännöllistä moraalista tietoa oikeasta ja väärästä.

Nykyinen päivähoitolaki ei tyydytä vapaaajattelijoihin. Päivähoitolaista on poistettava päivähoiton velvollisuus antaa uskontokasvatusta. Vaikka eduskunnan perustuslakivaliokunnan vaatimuksesta päivähoitolakiin otettiin vanhempien tai holhoojan vakaumuksen kunnioittamista koskeva lisäys uskontokasvatusturvallisuuden yhteyteen, väärinkäytöksiä on esiintynyt. Alle kouluikäisten vakaumuskasvatusta kuuluu kodeille ja on kotien oikeus. Päiväkotien ei pidä antaa myöskään mitään sellaista kasvatusta, jonka tavoitteena olisi tutustuttaa kristilliseen valtakulttuuriin ja kristinopin pääpiirteisiin. Sellainen loukkaa aina uskonnottomien ja muita uskontoja edustavien kotien ihmisoikeuksia.

Yhteiskunnan koululaitoksen tehtävänä ei ole ainoastaan kouluttaa työvoimaa työmarkkinoille, vaan sen kasvatustehtävään tulee aina kiinteästi liittyä myös valistustehtävä. Valistus on sellaista viisauden jakamista ja levittämistä, joka kunnioittaa vastaanottajaa itsenäisenä, järkipäisenä olentona. Tällaisen henkilön täytyy voida itse arvioida tiedon luotettavuus ja perustelujen pitävyys ja hänellä on oikeus päätyä omakohtaiseen vakaumukseen.

Vapaa-ajattelijat vastustavat kaikkea käännättämistä, jossa toiminnan kohde koetetaan keinoja kaihtamatta saada uskomaan johonkin. Käännättäminen on ihmisen järkipäisyyttä loukkaavaa vallankäyttöä.

Yhteiskunnan koululaitoksen tieto-opetuksen tulee pohjautua ajantasaiseen tieteelliseen maailmankuvaan. Vain tieteen menetelmä perustuu sellaiseen julkiseen kontrolliin, että sen avulla saavutetuille tuloksille voidaan vaatia erikoisasemaa demokraattisen yhteisön koululaitoksessa.

Vapaa-ajattelijain mielestä luonnontieteellinen opetus on kouluissa määrällisesti ja laadullisesti nostettava sille tasolle, että oppilaat kykenevät omaksumaan ja ymmärtämään kohtuullisesti todellisuutta koskevaa, yhä lisääntyvää tietoa.

Mikäli yhteiskunnan koululaitoksessa annetaan katsomusopetusta, sen on oltava moniarvoista. Sen on kunnioitettava ihmisoikeusasiakirjojen turvaamaa lasten vanhempien oikeutta saada lapsilleen oman vakaumuksensa mukaista katsomusopetusta. Samoin sen on turvattava lapsen oikeus välttyä vanhempiensa tai laillisen holhoojansa vakaumuksen vastaiselta katsomusopetukselta. Myös lapsen omaa vakaumuksen- ja omantunnonvapautta on kunnioitettava siten, että lapselle turvataan oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Maamme nykyinen katsomusopetusjärjestelmä, joka mahdollistaa erilaisille uskonnollisille yhteisöille oikeuden saada oman tunnustuksen mukaista uskonnonopetusta, on tyydyttävä muiden kuin uskonottomien osalta. Uskonottomille kodeille tarkoitettu elämäkatsomustiedon opetus on kompromissi. Se voidaan hyväksyä niin kauan kuin elämäkatsomustieto on selkeä vaihtoehto uskonnonopetukselle. Sen takia elämäkatsomustietoa on tulevaisuudessakin kehitettävä uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomien oppilaiden tarpeista lähtien ja oppiaineen väljänä viitekehyksenä on oltava sekulaari, aatteellinen humanismi.

Elämäkatsomustiedon tulee olla uskontokuntiin kuulumattomien lasten ja nuorten oppiaine. Oppiaine kristillistyi, jos se olisi avoin uskontokuntiin kuuluville. Oppiaineen linjakkuus ja laatu ovat kilpailutekijöitä, joilla oppilasmäärä lisääntyisi jatkossakin nopeasti.

Vapaa-ajattelijat vastustavat elämäkatsomustiedon muuttamista filosofispainotteiseksi. Samoin vastustamme suunnitelmia uskovaisten ja uskonottomien yhteisestä katsomusopetuksesta tulevassa nuorisokoulussa ja aikuislukiossa. Koulun kasvatuserityksen laadusta päättäminen ei kuulu kouluviranomaisille, vaan lasten vanhemmille. Koska Vapaa-ajattelijain liitossa on paljon uskonottomien kulttuurien tuntemusta, sitä on kuultava elämäkatsomustiedon opetusta kehitettäessä.

Edellytämme, että elämäkatsomustiedon opetuksessa oppilaille esitellään ajantasaista tieteellistä maailmankuvaa, kriittistä ajattelua, etiikkaa ja filosofiaa. Opetuksen on kehitettävä oppilaiden perustelutaitoa ja kykyä johtopäätösten omakohtaiseen tekoon sekä kykyä erottaa merkityksellinen tieto koko informaatiovirrasta.

Oppiaine ei saa olla joidenkin filosofien väylä omien näkemystensä yksipuoliseen esittelyyn. Esimerkiksi etiikassa on esiteltävä monipuolisesti erilaisia etiikan pääteorioita ja ratkaisumalleja sekä jätettävä valintojen teko oppilaille.

Uskonottomien kotien lapset ja nuoret tarvitsevat ennen muuta hyvät tiedot omasta, uskonottomasta kulttuuristaan. Siksi sillä tulee olla riittävä sijansa opetussisällöissä. Jos elämäkatsomustieto alkaa palvella muita tarkoituksia kuin uskonottomien oppilaiden katsomusopetusta, vapaa-ajattelijoiden on vaadittava oman katsomuksensa mukaista, uutta oppiainetta kouluihin tai kaiken katsomusopetuksen poistamista yhteiskunnan koululaitoksesta.

Kaiken katsomusopetuksen peruskoulussa, lukiossa ja muissa julkisissa kouluissa olisi periaatteessa oltava vapaaehtoista. Tällöin evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvat oppilaat valita vapaasti haluavatko he luterilaista uskonnonopetusta vai eivät. Samoin uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat voisivat valita vapaasti haluavatko he elämäkatsomustiedonopetusta vai eivät. Elämäkatsomustiedon olisi kuitenkin oltava, toisin kuin nykyisin, uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille ensisijainen vaihtoehto. Samalla perusteella luterilainen uskonnonopetus olisi, samoin kuin nykyisin, evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluville oppilaille ensisijainen vaihtoehto.

Korkeakoulujen on säilyttävä autonomisia laitoksina, joissa voidaan vapaasti tavoitella hyvin perusteltua tietoa. Vapaa-ajattelijat vastustavat yliopistojen ja muiden korkeakoulujen muuttamista yksinomaan elinkeinoelämän tarpeita palveleviksi julkisiksi liikelaitoksiksi. Taloudelliset tai poliittiset etulaskelmat eivät saa hallita korkeakoulujen toimintaa.

Tutkimuksen ja opetuksen ykseyteen perustuvaa sivistysyliopistojärjestelmää on tuettava riittävästi julkisista varoista. Kansalaisilla on oikeus saada yliopistoilta ja muilta korkeakouluilta tieteellistä tutkimustietoa sekä kasvatusta ajattelun taidossa, siis tieteellistä sivistystä.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä aikuiskoulutusta on kehitettävä ja lisättävä jatkuvasti. Nyky-yhteiskunta vaatii jatkuvaa koulutusta ja opiskelua. Kansalais- ja työväenopistoilla on merkittävä rooli kansansivistyksessä. Etäopiskelun tarjoamia mahdollisuuksia on hyödynnettävä entistä enemmän aikuiskoulutuksessa. Samoin avointa korkeakouluopetusta on laajennettava ja kehitettävä niin, että aikuisväestö voi sivistää itseään ja kouluttautua uusiin työtehtäviin.

Kannatamme nykyisen yhteiskunnan ylläpitämisen yhtenäiskoulujärjestelmän kehittämistä. Käytettyjen pedagogisten menetelmien tulee olla rationaalisesti perusteltuja ja niitä voidaan vallan hyvin kokeilla peruskoulussa ja ottaa tarpeen vaatiessa käyttöön. Mikäli yksityiskouluja perustetaan, on niiden itse rahoitettava toimintansa. Julkinen valta asettakoon niitä varten vain väljät toimintapuitteet. Niin sanottu steiner-koululaki on epäoikeudenmukaisena pikaisesti kumottava.

3 Ihminen ja luonto

3.1 Ihmisen asema luonnossa

Vapaa-ajattelijat korostavat, että ihminen on luonnon osa ja hänen tulevaisuutensa on sidoksissa koko biosfääriin tulevaisuuteen.

Maapallo ja sen elokehä eli biosfääri ovat syntyneet kosmisen, kemiallisen ja biologisen evoluution tuloksena. Evoluutiolla ei ole ollut eikä ole päämäärää eikä ehdotonta suuntaa. Elämän evoluutio on ollut ainutkertainen historiallinen tapahtumasarja.

Ihmisen kohdalla biologinen evoluutio mahdollisti kulttuurirevoluution. Ihminen on ainoa eläinlaji, joka on mukana kahdessa evoluutiossa: hän kehittyy biologisesti ja kulttuurisesti. Kulttuurirevoluutio nojaa hankitun tiedon siirtoon sukupolvelta toiselle ja yksilöltä toiselle.

Yksilön psyykkinen rakenne muovautuu yksilökehityksen aikana. Yksilökehitys on tapahtumasarja, jossa kukin yksilö luo oman henkisen rakenteensa biologisten mekanismien avulla. Ihmisen sosiaalistuminen on vaihteellinen tapahtumasarja. Sen edellytyksenä on psyykkisen rakenteen kehitys ja toiminnalliset suhteet muihin yksilöihin ja esineelliseen ympäristöön. Kussakin kehitysvaiheessa vallitseva psyykkinen rakenne luo edellytykset ihmisen ulkoiselle toiminnalle. Samalla ulkoisten vuorovaikutusten kautta psyykkinen rakenne itsessään muotoutuu suhteessa kulloiseenkin ympäristöön. Näin ihmisen persoonallisuus rakentuu monimutkaisessa vuorovaikutusprosessissa.

Käsitys, että ihminen olisi vain perimän ja ympäristön tuote, on syvästi virheellinen. Sosiaalisella kehityksellä tosin on biologinen perusta. Samoin ympäristöllä ja sen vuorovaikutuksella biologisen varustuksen kanssa on merkittävä vaikutus yksilöön. Mutta kehityksen lopputuloksen määräytymisessä juuri yksilö itse on hyvin tärkeä tekijä. Yksilö ei ainoastaan reagoi sosiaaliseen ympäristöön ja aiheuta siinä reaktioita, vaan reagoidessaan aiheuttaa ympäristössään muutoksia. Edelleen yksilö muuttuu näin itse aiheuttamiensa muutosten vuoksi. Socialisaatio perustuu siis vuorovaikutukseen. Ihmisen persoonallisuus kehittyy vauvaiästä alkaen aktiivisessa vuorovaikutussuhteessa eikä passiivisessa oppimisprosessissa.

Vapaa-ajattelijat kannattavat luonnontieteellisen ihmiskäsityksen perusteesejä, jotka ovat seuraavat:

1) Ihminen on luonnon osa. Elävä ihmisruumis koostuu samoista aineista kuin muukin elävä luonto. Ympäristötekijät vaikuttavat ihmiseen samoin kuin muuhunkin elävään luontoon. Kulttuurievoluutio ei ole vapauttanut ihmistä luonnosta.

2) Kaikki tajunnalliset olennot ovat biologisia olentoja. Psyykkistä toimintaa ei voi olla olemassa aineesta riippumattomana ja erillisenä. Psyykkisen toiminnan välttämätön edellytys on tietty aineen, energian ja informaation muodostuma, elävä eläin, jonka aivot toimivat erityisellä tavalla mutkikkaita. Sellaista, mitä kutsutaan "hengeksi" ei voi olla olemassa ilman aineellista, biologista kantajaa, elävää eliötä.

Kulttuuriin kuuluvia hengenelämän tuotteita voi tietysti olla olemassa eri tavoin tallentuneina, mutta kulttuuri on elävien ihmisten ylläpitämä ilmiö.

3) Ihmisen synty on seurausta luonnossa vallitsevista yleisistä lainalaisuuksista ja satunnaistapahtumista. Ihminen, kuten muutkin eliölajit, on kehittynyt luonnon kehityksen, evoluution, tuloksena. Lisäksi ihmiskunnassa vaikuttaa kulttuurievoluutio, jonka lainalaisuudet ovat erilaiset kuin biologisen evoluution.

4) Ihminen ja muut organismit ovat ilmiöitä, prosesseja, joilla on alku ja loppu. Koska ihminen on organismi, hän on alkanut ja hän loppuu eli kuolee. Ihmisen kuolema on luonnollinen seuraus hänen syntymästään. Vain ihmisen jälkeläiset ja hänen työnsä tulokset sekä muiden ihmisten muistikuvat hänestä voivat säilyä ihmisen kuoleman jälkeen jonkin aikaa. Ihmisyksilö itse on ainutkertainen ja loppuu. Ihmisen yksilölliset kokemukset alkavat hedelmöittymisen ja varhaislapsuuden välisenä aikana ja ne päättyvät kuolemaan. Ihminen on yhtä olematon kuolemansa jälkeen kuin hän oli ennen hedelmöitystä, jossa hänet saatettiin alkuun.

5) Ihminen on rakenteeltaan ja toimintoiltaan yksi eläinlaji. Ihmisen erityispiirteinä on paitsi välineiden käyttö myös oppimis- ja kommunikaatiokyvyn erinomaisuus. Ihmisellä on mahdollisuus hyödyntää kirjoitettua historiaansa. Nämä ominaisuudet ovat tehneet mahdolliseksi yhteiskunnan synnyn.

Vapaa-ajattelijat korostavat, että ihmisen on luovuttava ristiriitaisesta suhtautumisestaan häntä ympäröivään luontoon. Ihmisen on todella tiedostettava olevansa osa luontoa.

Ollakseen järkevä ihmisen on seurattava biologisen luonnon lainalaisuuksia, ymmärrettävä, että hän on niistä riippuvainen. Elämä osana luontoa ja sopusoinnussa sen kanssa edellyttää lisää tietoa ekologisista syy-yhteyksistä. Sovellettaessa luonnontieteellistä tietämystä on toiminnan ohjenuorana oltava tieto siitä, että ihminen on luonnon osa eikä sen herra.

Tämä suhtautumistapa luontoon ei ole muuta kuin entistä järkipäisempi suhde luontoon. Ihmiskunnan on toiminnassaan otettava huomioon luonnon syysuhteet aiempaa laajemmin ja perusteellisemmin. Ihmisen olemassaololla on omat luonnonehtonsa ja niiden tutkiminen ja selvittäminen on välttämätöntä.

On selvitettävä ihmisyksilöiden terveyden ja hyvinvoinnin ehdot ja on määriteltävä luonnon kestävä hyödyntämistä ohjaavat periaatteet. On myös selvitettävä mitä inhimillisiä toimintoja luonto ei ehdottomasti kestä. Ihmiskunnan on itse arvioitava tilanteensa, luotava sen tutkimista varten mittapuut ja vedettävä johtopäätökset.

3.2 Tiede ja järki

Tiede on uuden tiedon sellaista järjestelmällistä hankkimista, joka perustuu yhteisesti sovittujen menetelmien käyttöön ja tiedeyhteisön kriittiseen ja julkiseen keskusteluun. Tiede pyrkii todellisuutta koskevan informaation järjestelmälliseen tavoitteluun. Tieteen pyrkimyksenä on ymmärtää tämän informaation avulla maailma järkipäisesti ja luoda tieteellinen maailmankuva. Tiede pyrkii kertomaan millainen maailma on, eikä siihen sisälly toimitasuosituksia eikä ohjeita tieteellisen tiedon hyväksikäytön tavoista.

Tiede tarjoaa julkisesti perusteltua kriittistä tietoa, joka on välttämätöntä ongelmien ratkaisemiseksi. Ihmiskunnan kohtalonkysymykset eivät ole selvitettävissä ilman luotettavaa tietoa luonnon, ihmisen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta.

Vapaa-ajattelijat korostavat, että tieteellinen menetelmä, vaikka sekin on epätäydellinen, on kuitenkin luotettavin tunnettu tapa maailman ymmärtämiseksi. Vapaa-ajattelijat eivät kannata skientismiä eli tietoisuuskäsitteitä, joka julistaa järjen ja tieteen voivan helposti ratkaista kaikki inhimilliset ongelmat. Tiede ei ratkaise arvokysymyksiä eikä ole mitään etukäteisiä takeita siitä, että tiede kykenee ratkaisemaan kaikki "maailman arvoitukset". Toistaiseksi ei kuitenkaan tunneta parempaakaan menetelmää kuin tieteellinen menetelmä älyn kehittämiseksi ja olevaisen selvittämiseksi.

Vapaa-ajattelijat vastustavat ajattelemattomia pyrkimyksiä rajoittaa teknologisia ja tieteellisiä edistysaskeleita. Samalla kuitenkin vastustamme teknologian väärinkäyttöä. Lainsäädännöllä olisi estettävä tieteen sovellusten ja teknologisten keksintöjen väärinkäyttö estämättä kuitenkaan tieteellistä tutkimusta.

Vapaa-ajattelijat korostavat tieteellisen kasvatuksen merkitystä maailmassa, jossa mystiikka, okkultismi, uskonnollinen fundamentalismi ja näennäistieteet kukoistavat. Ilman kriittistä älyä ja järjen käyttöä inhimillisiä ongelmia ei voida ratkaista ja lisätä ihmisen hyvinvointia ja parantaa elämänlaatua.

Vapaa-ajattelijat yhtyvät Bertrand Russellin toteamukseen, ettei tiedon kasvu sellaisenaan riitä takaamaan aitoa edistystä, vaikka se onkin yksi edistyksen edellytyksistä. Tarvitaan myös elämän

päämääriä koskevaa viisauden kasvua. Tarvitaan keskustelua arvoista ja päämääristä, jotka edistävät luonnon ja ihmisen hyvinvointia.

Kaikki kansalaiset ottavat vastuun tiedon soveltamisesta asettaessaan ne päämäärät, joihin tiedon avulla pyritään. Tieteen sovellukset kytkeytyvät monin sitein taloudellisiin ja poliittisiin etuihin yhteiskunnassa. Siksi on oltava valpas, etteivät erilaiset ryhmäedut pääse hämärtämään päämääriä ja estämään niiden saavuttamista.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä tieteellisen tutkimuksen on oltava vapaata todellisuutta koskevan informaation tavoittelua. Tutkimustiedon soveltamisessa tarvitaan monitieteellistä asennoitumista ja tarkastelua, tieteen haitallisten sovellusten vastustamista sekä inhimillisten ja edistyksellisten arvojen puolustamista. Tarvitaan myös arvopäämäärien asettelua ja rationaalista keskustelua tieteen soveltamista ja teknologiaa ohjaavista arvo päämääristä.

Luonnon ja ihmisen hyvinvointia edistävät arvopäämäärät on nostettava ohjaamaan tieteellisen tiedon soveltamista ja teknologian kehitystä. Tiede ja teknologia voivat tuoda suuria hyötyjä ihmiskunnalle, kunhan niiden saavutuksia käytetään harkiten ja tuntien luonnon asettamat reunaehdot.

3.3 Tekniikka ja ihmisen vastuu

Tekniikalla tarkoitetaan kaikkea ihmisen harjoittamaa luonnon hyväksikäyttöä ja siinä tarvittavia välineitä sekä menetelmiä. Tekniikkaa esiintyy myös joillakin eläimillä. Jo alkukantaisella ihmisellä on merkkejä tekniikasta. Ihmisen kehittyessä syntyi teknologia eli tieto tekniikasta ja sen antama kyky suunnitella ja valmistaa uusia välineitä luonnon hallitsemiseksi.

Tekniikkaa ei pidä sekoittaa tieteeseen. Alkukantainen tekniikka ei edellyttänyt tieteellisesti hankittua todellisuustietoa, vaan perustui arkikokemukseen. Vasta myöhemmin, tieteen synnyttyä ja kehityttyä, alkoi teknologian ja tieteen vuorovaikutus. Merkittävä osa nykyisestä tekniikasta on sellaista, ettei sitä olisi voinut syntyä ilman fysiikan ja kemian alalla tapahtuneita edistysaskeleita. Tekniikan kehitys taas vaikuttaa yhä enemmän perustutkimukseen. Tieteen edistyvyys on riippuvainen tekniikan tarjoamista instrumenteista. Tekniikan kehitys puolestaan antaa haasteita ja luo ongelmia tieteelliselle perustutkimukselle.

Tieteellisen perustutkimuksen ja tekniikan väliin sijoittuvat niin sanotut soveltavat tieteet. Ne etsivät jonkin erityisen sovellusalueen kannalta käyttökelpoista ja hyödyllistä tietoa.

Vapaa-ajattelijat katsovat, että nykyinen tieteen kritiikki samaistaa virheellisesti tieteen ja tekniikan sekä perustutkimukseen kuuluvan totuuden tavoittelun ja tekniikkaan ja soveltaviin tieteesiin kuuluvan tiedon soveltamisen.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä tieteeseen liittyvien ongelmien ydin ei ole sitoutuminen tieteeseen rationaalisen tiedonhankinnan muotona. Tiede tarjoaa julkisesti perusteltua kriittistä tietoa, joka on välttämätön ongelmien ratkaisemiseksi. Ihmiskunnan kohtalokysymykset eivät ole selvitettävissä ilman luotettavaa tietoa luonnon, ihmisen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta.

Tieteen arvopohjaan ja sovellutuksiin sekä tieteellisiin menetelmiin kohdistuvaa kritiikkiä ja eettistä keskustelua vapaa-ajattelijat sen sijaan pitävät tärkeänä. Periaatteessa tiede pyrkii vain kertomaan, millainen maailma on, mutta käytännössä perustutkimukseenkin liittyy paljon eettisiä ongelmia.

Tutkimusta tehdään konkreettisesti yhteiskunnassa, mikä asettaa tutkimukselle taloudelliset ja poliittiset puitteet. Millään yhteiskunnalla ei ole todellisuudessa koskaan ole varaa tutkia kaikkea, joten ensimmäinen eettinen valinta on sen päättäminen, mihin voimavaroja suunnataan ja kuinka paljon. Tällöin ei perustutkimuksessakaan voida lähteä pelkästään totuuden tavoittelun päämäärästä, vaan on pakko pohtia jo etukäteen, onko saatavasta tiedosta hyötyä ja miten sitä voidaan soveltaa. Vapaa-ajattelijoiden mielestä yhteiskunnassa tarvitaan rationaalista keskustelua voimavarojen jakamista, tieteen soveltamista ja teknologiaa ohjaavista arvopäämääristä. Korostamme, että kriittisyyden tulee leimata niin perustutkimusta, soveltavaa tutkimusta kuin tekniikan käyttöä. Luonnonvarojen käyttöä ja teknologiaa leimannutta fysikaalista ajattelua on täydennettävä biologisella tietämyksellä ja asennoitumisella. Nämä korostavat ihmistä luonnon osana ja antavat tietoa ihmisen ja koko elämän olemassaolon luonnonehdoista. Luonnon syysuhteet on otettava huomioon entistä paremmin. Kasvatuksen ja valistuksen kautta ihmisten arvopäämääriin olisi vaikutettava siten, että ihmiset ymmärtäisivät luonnon asettamat reunaehdot.

4 Humanistinen etiikka

4.1 Kriittiselle älylle perustuva etiikka

Vapaa-ajattelijat katsovat, että moraaliarvot juontuvat inhimillisestä kokemuksesta. Moraali on autonomista, se kasvaa inhimillisistä tarpeista ja eduista.

Kaikki inhimillisten arvojen yliluonnolliset tai kosmiset takeet ovat perusteettomia. Moraali ei tarvitse jumaluusopillista tai ideologista sanktiota. Eettiset arvostelmat voidaan muotoilla riippumatta ilmoitetusta uskonnosta. Etiikka on kehittynyt inhimillisen tiedon haarana kauan ennen kuin uskovaiset julistivat moraalisten järjestelmien perustuvan jumalalliselle auktoriteetille.

Vapaa-ajattelijat hyväksyvät Protagoraan Homo mensura -periaatteen "ihminen on kaiken mitta" siinä muodossa, että tieteelliset teoriat, kansalaisten oikeudet, elämän päämäärät, yhteiskuntajärjestelmät, uskonnot, aatteet ja niin edelleen ovat ihmisten luomuksia. Ne eivät ole olemassa "luonnostaan" tai jonkin korkeamman olennon tekeminä.

Vapaa-ajattelijat eivät usko absoluuttisen, kaikkina aikoina ja kaikissa tilanteissa, pätevän moraalien olemassaoloon. Yleispäteviä mittapuita on kylläkin olemassa. Arvoilla ja normeilla on niiden sosiaalisesta alkuperästä johtuvaa yleispätevyyttä. Esimerkiksi suurille universaaleille moraaliohjeille ("älä tapa", "älä varasta", "älä valehtele") antaa yleispätevyyttä se, että ne muodostavat ehtoja koko inhimilliselle yhteiskunnalle. Koko yhteisön elämä ennen pitkää lakkaisi ja yhteisö sortuisi olemassaolon taistelussa, ellei näitä ohjeita sovellettaisi yhteisön omiin jäseniin.

Kaikki mikä on inhimillistä on myös suhteellista. Myös suuret moraaliohjeet ovat vain yleisiä periaatteita ja niistä on aina olemassa poikkeuksia.

Arvoja eli käsityksiä hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä, tavoiteltavasta ja vältettävästä ei ole olemassa ihmisistä riippumatta. Arvot ovat sosiaalisesti luotuja rakennelmia, jotka säätelevät ihmisten toimintaa suhteessa muihin ja omaan itseensä. Tästä seuraa, että käsitteet hyvä ja paha ovat eettisessä mielessä käytettyinä suhdekäsitteitä. On aina kysyttävä kenelle tai mitä varten toiminta on hyvää tai pahaa. Ei ole olemassa toimintoja, jotka itsessään, riippumatta vaikutuksistaan, olisivat hyviä tai pahoja.

Vapaa-ajattelijat kannattavat seurausetiikkaa, jonka mukaan teon arvon määräävät teon seuraukset. On vaikea kuvitella miten muuten rationaalinen ja autonominen moraali voitaisiin perustella kuin

vetoamalla hyötyyn (hyöty on nähtävä laajana käsitteenä), joka sen noudattamisesta koituu yksilölle tai yhteisölle. Kantilainen velvollisuusetiikka johtaa sokeaan moraalilain kunnioitukseen seurauksista välittämättä, eivätkä vapaa-ajattelijat voi hyväksyä sellaista. Moraali on ihmistä varten eikä ihminen moraalialla varten. Moraalisesti oikeaan tekoon kuuluu tietysti myös moraalinen mielenlaatu, hyvä aikomus, muttei se yksin riitä. Hyvä aikomus on saanut paljon pahaa aikaan maailmassa: haaveilijat ja fanaatikot ovat yleensä toimineet hyvin aikein.

Vapaa-ajattelijat korostavat, että moraalista käyttäytymistä pitää arvostella kriittisen järjen valossa. Mikään kirkko, uskonto tai ideologia ei voi pakottaa muita hyväksymään omia eettisiä käsityksiään hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä.

Keskeinen osa etiikkaa on kysymys elämän tarkoituksesta. On tärkeää nähdä toisistaan erillisinä kysymykset: onko elämällä tarkoitus ja onko elämässä tarkoitusta. Ensimmäinen viittaa elämään luonnonilmionä, joka on syysuhteen avulla eikä tarkoitushakuisesti selitettävä asia. Jälkimmäinen koskee yksilön elämää ja yksilön elämällä voi olla lukuisia tarkoituksia. Ihmisten on mahdollista elää merkityksellistä ja täyttää elämää itseään varten ja yhdessä toisten kanssa osana ihmisten yhteiskuntaa.

On olemassa sellaisia perustavia moraalisia velvollisuuksia, joiden merkitys tunnustetaan kaikissa maailman sivistyneissä yhteisöissä. Näitä eettisiä periaatteita ei mikään uskonto tai vakaumus voi omia, vaan ne ovat ihmiskunnan yhteistä pääomaa. Ne on havaittu hyviksi sen perusteella, millaisia seurauksia niistä on ihmisen hyvälle.

Tällaisia velvollisuuksia ovat totuudellisuuden velvoite, lupauksen pitäminen, rehellisyys ja suoruus, uskollisuus ja luotettavuus, hyvántahtoisuus, pidättyminen vahingoittamasta toisia ihmisiä tai heidän omaisuuttaan, myötämielisyys, myötäeläminen ja reiluus, kiitollisuuden osoittaminen, oikeudenmukaisuus, kärsivällisyys ja yhteistyöhalukkuus sekä rauhanomaisten keinojen käyttäminen erimielisyyksiä ratkottaessa.

4.2 Ihmisoikeudet

Vapaa-ajattelijat kunnioittavat ja arvostavat Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan yhteisön keskuudessa syntyneitä ihmisoikeusasiakirjoja. Erityisen tärkeitä ovat Suomen lailla hyväksymät YK:n Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus ja Euroopan ihmisoikeusyleissopimus lisäpöytäkirjoineen. Ne ovat osa maamme oikeusjärjestystä ja niiden asema olisi tunnustettava kaikessa lainkäytössä ja hallinnossa. Vapaa-ajattelijoiden mielestä niiden asemaa olisi vahvistettava perustuslaintasoisella määräyksellä.

Vapaa-ajattelijat yhtyvät Kansainvälisen humanistisen ja eettisen unionin (IHEU) Keskinäisen riippuvuuden julistuksessa (1988) esittämään muistutukseen ihmisoikeuksista, koska siinä ihmisoikeudet on konkretisoitu:

- 1) Kaikki ihmiset ovat syntyneet tasa-arvoisiksi (oikeudellinen yhdenvertaisuus).
- 2) Heillä on oikeutensa ja vapautensa sukupuoleen, rotuun, kieleen, uskontoon, poliittisiin näkemyksiin, vakaumukseen, kansalliseen tai sosiaaliseen alkuperään, omaisuuteen tai syntytaustansa katsomatta.
- 3) Oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja itsepuolustukseen.

4) Perustava oikeus henkilökohtaiseen vapauteen. Tämä sisältää (a) vapauden tahdonvastaisesta palvelusta tai orjuudesta, (b) vapauden vainosta, (c) ajatuksen ja omantunnon vapauden, (d) puhe- ja ilmaisuvapauden ja (e) moraalisen vapauden arvojensa ilmaisemiseen ja elämäntapansa noudattamiseen, niin pitkälle kuin se ei häiritse toisia tai estä heitä harjoittamasta oikeuksiaan.

5) Oikeus yksityisyyteen, joka merkitsee sitä, että toisten oikeuksia tulee kunnioittaa seuraavat seikat huomioon ottaen: (a) luottamuksellisuus, (b) oman ruumiinsa hallinta, (c) sukupuolinen mieltymys ja suuntautuminen, (d) elämäntapa, (e) lisääntymisen vapaus, (f) syntyvyyden säännöstely, (g) omaan harkintaan perustuva terveydenhoito ja (h) oikeus kuolla arvokkaasti.

6) Oikeus älylliseen ja sivistykselliseen vapauteen, johon sisältyy: (a) vapaus saada tietoja ja harjoittaa tutkimusta, (b) oikeus asianmukaiseen kasvatukseen, (c) oikeus sivistykselliseen itsensä kehittämiseen ja (d) oikeus julkaista ja ilmaista näkemyksensä.

7) Oikeus asianmukaiseen terveydenhoitoon.

8) Vapaus puutteesta, joka tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan pitäisi taata (a) oikeus työhön, (b) perustarpeiden tyydyttäminen silloin, kun yksilö ei kykene huolehtimaan itsestään, (c) vanhustenhoito, (d) vammaisten hoito, (e) oikeus kohtuulliseen vapaa-aikaan ja rentoutumiseen.

9) Taloudellinen vapaus, johon sisältyy (a) omistusoikeus, (b) oikeus järjestäytyä ja (c) suoja väärinkäytöksiltä.

10) Moraalinen tasa-arvo, joka tarkoittaa tasavertaisia mahdollisuuksia ja tasavertaista osallistumista.

11) Yhtäläinen lain suoja, joka on olennainen vapaassa yhteiskunnassa: (a) oikeus rehelliseen oikeudenkäyntiin, (b) oikeus suojaan mielivaltaiselta vangitsemiselta tai epätavalliselta rangaistukselta, (c) oikeus inhimilliseen kohteluun.

12) Oikeus osallistua demokraattisesti hallintoon, joka sisältää täydet kansalaisoikeudet: (a) äänioikeuden, (b) laillisen oikeuden oppositioon, (c) kokoontumis- ja yhdistymisvapauden ja (d) oikeuden uskonnolliseen uskoon tai uskomatta olemiseen.

13) Oikeus avioliittoon ja perheeseen: (a) oikeuden avioitua tai asua avoliitossa, (b) eroamisoikeuden, (c) oikeuden perhesuunnitteluun, (d) oikeuden synnyttää ja kasvattaa lapsia ja (e) oikeuden asianmukaiseen lastenhoitoon.

14) Lasten oikeus suojaan väärinkäytöltä ja ruumiilliselta pahoinpitelyltä tai kulttuuriselta riistolta.

Vapaa-ajattelijat korostavat, että ihmisoikeudet kuten muutkin oikeudet ovat sosiaalisesti luotoja rakennelmia, ihmisten luomuksia, eivätkä ne ole olemassa jotenkin "luonnostaan". Länsimainen sekulaari sivistys on tehnyt mahdolliseksi luoda nykyisenkaltaisen laajan ihmisoikeuksien kirjon.

4.3 Yksilön vapaus ja vastuu

Vapaa-ajattelijoiden yksityisen ihmisen kallisarvoisuus ja arvokkuus on keskeinen humanistinen arvo. Vapaa-ajattelijat hylkäävät kaikki uskonnolliset, ideologiset ja moraaliset säännöt, jotka mustaavat yksilöä, tukahduttavat vapauden, tylsistyttävät älyä ja epähumanisoivat persoonallisuutta. Kannatamme maksimaalista yksilöllistä itsemääräämisoikeutta, joka on sopuoinnussa yhteiskunnallisen vastuun kanssa.

Yksilön vapauden rajoitukset voivat perustua vain toisten ihmisten oikeuksien turvaamiseen ja niiden suojaamiseen loukkauksilta tai yksilöiden vapaudet ylittävään yhteiskunnan kokonaisuuteen.

Yksilön vapauteen, jota edellä esitetyt ihmisoikeudet kuvaavat, liittyy aina kiinteästi vastuu. Yksilö on vastuussa itsestään, toiminnastaan ja toimimattomuudestaan, tekemisistään ja tekemättä jättämisistään. Yksilö on vastuussa myös sivistyksestään, kykyjensä ja lahjojensa toteuttamisesta haluamallaan tavalla, mikäli ympäristö ei aseta niiden toteuttamiselle ylivoimaisia esteitä.

Yksilöillä on vastuu toisistaan, erityisesti läheisistä ihmisistä (esim. lapset, vanhemmat, elämänkumppani jne.).

Yksilöillä on myös kansalaisvelvollisuuksia kuntia ja valtiota kohtaan.

Voidaan puhua myös maailmanlaajuisesta vastuusta ihmislajin jäsenenä ja Maan asukkaana. Ihminen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa maapallon biosfäärin tulevaisuuteen ja sitä kautta tulevien ihmispolvien elämään.

Vapaa-ajattelijat korostavat universaalisen kultaisen säännön merkitystä elämänohjeena vapauden ja vastuun punninnassa: Älä tee toisille sitä mitä et tahtoisi tehtävän itsellesi.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä yksilöiden ei pitäisi ensisijaisesti vain pyrkiä sopeutumaan muiden asettamiin normeihin ja rajoituksiin, olivatpa nämä heistä hyviä ja tarkoituksenmukaisia tai eivät. Yksilöiden pitäisi ajattelussaan ja toiminnassaan noudattaa niitä normeja, jotka he oman itsenäisen vakaumuksensa ja harkintansa perusteella ovat omaksuneet. Autonomisen yksilön käyttäytyminen ei ole toisten ulkoapäin sanelemaa vaan sisältä käsin, hänestä itsestään, ohjautunutta.

Yksilön vapauteen kuuluu naisen vapaa oikeus aborttiin, koska sikiö ei ole persoona, jolla olisi ominaisuuksiensa perusteella oikeus elämään.

Yksilöllä on myös aina oikeus itsemurhaan. Harkittu itsemurha on moraalisesti helposti hyväksyttävissä etenkin silloin, kun ihmisellä ei ole sellaisia läheisiä ihmisiä, joita kohtaan hänellä olisi velvollisuuksia. Oikeus elämään kun on valinnainen oikeus. Oikeus itsemurhaan edellyttää sitä, että ihmisille pitäisi olla tarjolla tietoa kivuttomista ja varmoista itsemurhatekniikoista sekä mahdollisuus näiden tekniikoiden käyttöön. Todettakoon vielä, että vapaa-ajattelijat eivät suosi sen paremmin aborttia kuin itsemurhaakaan, korostamme vain ihmisten oikeuksia tehdä nämäkin valinnat.

Vapaa-ajattelijat kannattavat myös yksilön oikeutta päättää hoitotestamentilla hoidostaan, jos hän vakavan sairauden tai onnettomuuden seurauksena menettää oikeustoimikelpoisuutensa. Vapaa-ajattelijat kannattavat myös aktiivista eutanasiaa Hollannissa noudatettavien arvosteluperusteiden mukaisena ja viranomaisten valvomana toimintana. Yksilöllä on oikeus kuolla arvokkaasti.

Vapaa-ajattelijain mielestä hyvän yhteiskunnan peruseriaate on yksilön laaja autonomia, jonka rajoittaminen ja johon puuttuminen on oikeutettua vain poikkeustapauksessa. Tämä on lähtökohta, kun vapaa-ajattelijat ottavat kantaa erilaisiin eettisiin ongelmiin.

4.4 Maailmanyhteisön etiikka

Kristillisen valtakulttuurin moraalिसäännöt pohjautuvat menneisyyden maanviljelys- ja paimentolaisyhteiskuntien arvoille. Ne tarjoavat vain vähän hyödyllistä opastusta jälkimodernille maailmallemme.

Vapaa-ajattelijat yhtyvät edellä mainitussa Keskinäisen riippuvuuden julistuksessa esitettyyn käsitykseen, että ihmiskunnan perustehtävä on nyt kehittää maailmanlaajuinen eettinen tietoisuus keskinäisestä riippuvuudestamme ja tahto muuttaa niitä luotuneita asenteita, jotka estävät sellaisen yhteisymmärryksen. Tämä uusi näkemyksellinen etiikka käyttää hyväkseen tulevaisuuden maailmalle sopivia järkipäisiä tiedonhankintamenetelmiä, kunnioittaa jokaisen henkilön arvoa ja vapautta sekä kantaa entistä suurempaa huolta ihmisyydestä kokonaisuudessaan.

Luonnontieteet ja teknologia jatkavat nopeaa edistymistään tarjoten uusia keinoja vähentää nälänhätää, köyhyyttä ja sairautta sekä parantaa ihmisperheen elintasoja. Tärkeintä olisi ulottaa tieteellisen vallankumouksen tuottama hyöty maapallon jokaiseen kolkkaan sen jälkeen kun on varmistuttu, ettei aiheuteta entistä suurempia ongelmia esimerkiksi väärillä viljelymenetelmillä. Uuden teknologian ja uusien tieteen sovellutusten käyttökelpoisuus ja haitattomuus on varmistettava monitieteellisessä tutkimuksessa.

Erityisesti biogenetiikka sovellutuksineen sisältää suunnattomia lupauksia esimerkiksi lääketieteelle ja maataloudelle. Eettisessä keskustelussa on luotava rajat tällaiselle tutkimukselle. Turhat rajoitukset vain estävät kehitystä, mutta esimerkiksi ihmisen sukusolujen geenimanipulaatio tulisi kieltää kaikkialla maailmassa. Somaattisiin soluihin kohdistuvat geeninsiirrot taas ovat täysin hyväksyttävissä.

Tietämättömyys, taikausko ja niin sanottu uustyhmyys (muun muassa näennäistieteet) ovat vahvoilla maailmassa. Maailmanlaajuinen tieteellinen kasvatusta olisi välttämätöntä, jos aiotaan ratkaista inhimillisiä ongelmia ja kasvattaa ihmisen hyvinvointia.

Vapaa-ajattelijat yhtyvät Keskinäisen riippuvuuden julistukseen siinäkin, että on välttämätöntä luoda maailmanlaajuisessa mitassa sellaisia uusia demokraattisia ja moniarvoisia laitoksia, jotka suojaavat kaikkien ihmisten oikeuksia ja vapauksia. Tällainen kehitys olisi luontevaa Yhdistyneiden Kansakuntien puitteissa.

Selvääkin selvempää on, että vapaa-ajattelijat vastustavat sotaa ja asevarustelua.

Myös taloudelliseen yhteistyöhön ja kansainväliseen solidaarisuuteen perustuva maailmanlaajuinen taloussystemi olisi välttämätön taloudellisen hyvinvoinnin epäsuhteen lievittämiseksi. Vapaa-ajattelijat ovat huolestuneita hyvinvointivaltioiden uuspiittaamattomuudesta ja kansallisen itsekkyyden lisääntymisestä.

Vapaa-ajattelijoiden mielestä on puolustettava ihmisoikeuksia ja poliittisen demokratian ihanteita koko maailmassa. Demokraattiset yhteiskunnat ovat osoittaneet elinvoimaisuutensa totalitaariin järjestelmiin verrattuna. Demokraattiset instituutiot tekevät mahdolliseksi korkeamman elintason ja tarjoavat enemmän tilaisuuksia luovuuteen ja vapauteen kuin niiden vaihtoehdot. Vaikka ihmisoikeudet ovatkin sosiaalisesti luotuja rakennelmia, eivätkä mitään luonnonoikeuksia, ihmiskunnan historiallinen kokemus osoittaa niiden oikeuden ja hyödyllisyyden koko yhteisön toiminnan ja menestyksen kannalta.

Vapaa-ajattelijat yhtyvät edellä mainittuun Keskinäisen riippuvuuden julistukseen myös siinä, että on oikein vaatia kansainvälisen ympäristöseurantaelimen perustamista. Sille olisi annettava hyvät toimintaedellytykset ja riittävästi voimavaroja.

Ehdoton velvollisuus tulevia sukupolvia kohtaan on rajoittaa liiallista väestönkasvua, ylläpitää tervettä ympäristöä ja säilyttää Maan korvaamattomat raaka-ainevarat. Ne ongelmat, jotka ihmiskunta kohtaa tulevaisuudessa ovat epäilemättä monimutkaisia ja vaikeita. Vapaa-ajattelijat luottavat ihmisen älykkyyteen ja vastuunkantoon. Ihmiskunta pysyy hengissä ja menestyy maailmassa, jossa humanistiset arvot pääsevät vaikuttamaan.